

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ג

שם השיעור – 'עץ התורה' – ויקרא ובמדבר כענפים מקבילים

yoelbinnun@gmail.com

שם המרצה (כתובת דוא"ל) - הרב ד"ר יואל בן-נון

עץ התורה – ספר "אלה הדברים"

הביטוי "אלה הדברים" מופיע בתורה לראשונה בפרשיית מעמד הר סיני שבספר שמות, בחתימת דבר ה' למשה "מן ההר" (=סיני, בעלייתו הראשונה):

וַעֲתָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וְשָׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי,

וְהִיִּיתֶם לִי סֻגְלָה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ;

וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלַכַת כְּהִנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ—

(שמות י"ט, ה-ו)

אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבֹּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל;

הביטוי הזה גם פותח את ציווי השבת בפרשת ויקהל, בסוף שמות:

וַיְקַהֵּל מֹשֶׁה אֶת כָּל עֵדֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת אֹתָם; (שמות ל"ה, א)

בסדר הפוך פותח הביטוי "הדברים האלה" את "עשרת הדברים" בספר 'שמות' (כ', א), ומסכם אותם בדברי משה בספר דברים (ה', יח-יט); חוזר ומופיע במעמד כריתת הברית (שמות כ"ד, ח), וחותרם בדברי משה שבסוף ספר דברים (ל', א; ל"א, א; ל"א, כח; ל"ב, מה-מו).

גם הביטויים "אם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וְשָׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי", "סֻגְלָה מִכָּל הָעַמִּים" ו"גוי קדוש", חוזרים ומופיעים שוב ושוב בדברי משה בספר 'דברים' (ז', ו; י"א, יג; ט"ו, ה; כ"ו, יז-יט; כ"ז, ט-י; כ"ח, א-ד); רק הביטוי "ממלכת כהנים" במלוא משמעותו שמור לספר ויקרא, 'תורת כהנים'. והעיקר: במוקד של ספר דברים (פרקים ה' עד כ"ו) העמיד משה את "עשרת הדברים" ואת כל המשתמע ומתפרט מהם במצוות, בחוקים ובמשפטים, והספר מלא הקבלות והרחבות לפרשיות יתרו-משפטים שבספר שמות.

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ג

מכאן צומחת המסקנה ההכרחית: ספר "אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל", צומח ממעמד הר סיני (בפי משה: "חַרְב"), מ"עשרת הדברים" והרחבתם בפרשיות יתרו-משפטים – לא מפרשיות המשכן שבסוף ספר שמות, מהן צומחים ויקרא-במדבר כשני ענפים מקבילים (כפי שהראינו בספר בינה בתורה ויקרא-במדבר).

כפי שציין הרמב"ן בהקדמת פירושו לדברים, אין בספר הזה "דבר בתורת כהנים, לא במעשה הקרבנות, ולא בטהרת הכהנים ובמעשיהם, שכבר ביאר אותם להם, והכהנים זריזים הם, לא יצטרכו לאזהרה אחר אזהרה"; לפיכך, ספר דברים מיועד ל"כל ישראל" שעמדו בחורב "ביום הקָהֶל", והוא צומח מתוך פרשיות הברית שבספר שמות.

אפילו תיאורי המשברים שהתחוללו במדבר, וגם המסעות והגבולות, שונים בפי משה בספר דברים בפרטים רבים; גבולות "הארץ" כוללים את 'עבר הירדן מזרחה', לעומת גבולות "ארץ כנען" שבספר במדבר; בנוסף, אין שנת יובל, רק שמיטה לאביונים.

בספר דברים משקיף משה (ואנחנו עמו) על ספרי ויקרא-במדבר מתוך מציאות של עם לוחם, שהגיע אל "הארץ" שבגלעד ובבשן ובערבות מואב, אבל עוד לא עבר את הירדן ועוד לא הגיע "...אל המנוחה ואל הנחלה אשר ה' אלהיך נתן לך" (י"ב, ט).